
İÇTİMAİYAT TAHSİL ETMEK İSTEYEN GENÇLERE

İsmail Hakkı Baltacıoğlu

Çevirimyazıyı hazırlayan: Aynur Erdoğan*

Türk gençlerinden birçokları, ilme, irfana olan ihtiyaçlarını tatmin eylemek üzere Avrupa'ya koşmak, Garbın ilmen, irfanen yüksekmif hayatına bir müddet karışmak, iktisap edecekleri tecrübeler, elde edecekleri malumat ile kendilerinin hizmetlerine müntazar bulunan Türklüğü i'lâ etmek istiyorlar. Fakat nereye gidecekler, nasıl geçinecekler, ihtisas sahibi olmak istedikleri hususta en iyi, en feyyaz membaı hangi yerde, hangi memlekette bulacaklar? Bunu tayin edemiyorlar. Kari'lerimiz meyanında bu gibi Türk gençlerinin pek ziyade olduğuna kanaat ettiğim içindir ki Cenevre'de içtimaiyat tahsili ile meşgul bulunan bir Türk gencine, İsmail Hakkı Bey kardeşimize müracaat ettik, verdiği cevapları genç kari'lerimize takdim eyliyoruz.

Cenevre, 18 Nisan 1912

Aziz Kardeşlerim:

Tahsil hayatı için İsviçre'nin tercih edilmesi ayn-ı isabettir. Biliyorsunuz ki ben Paris'e gitmiştim. Orayı hiç beğenmedim. Tahsile yarar meziyetleri, sefahate çeken uçurumlarının yanında kuvvetsiz. Bundan başka hayat pahalı. Bundan başka Paris'te Fransızca öğrenmek de kabil değil. Hep Türklerle berabersiniz, Fransızca konuşmak fırsatını bulamazsınız. Gerçi İsviçre şehirleri de Türklerle dolu ise de, Paris ve alel umum Fransa şehirleri gibi değil. Burada bol bol sükûn, bol bol irfan kuyuları var. Eęlenceleri basit ve nezih. Ben Paris'te Osmanlı talebesinin halini gördüğüm zaman ağlamak istedim. Hasılı Avrupa'da tahsil etmek isteyen her Osmanlıya İsviçre'yi emniyetle tavsiye etmek iktiza eder.

Ulum-i içtimaiye tahsil edecek olanlar için İsviçre şehirlerinden ancak ikisi işe yarayabilir: Lozan, Cenevre. Diđer İsviçre şehirlerinde Fransızca

---

* İsmail Hakkı (Baltacıoğlu), "İçtimaiyat Tahsil EtmeK İsteyen Gençlere", *Yeni Felsefe Mecmuası*, Rumeli Matbaası, Selanik, 30 Mart 1912, sy. 16, s. 14-23

konuşulmuyor. Nöşatel'i müstesna tutuyorum, çünkü orada Darülfünun varsa da ehemmiyetsiz. Demek Lozan'la Cenevre'den bahsetmek lazım. Ben Lozan'ı hiç sevmiyorum. Lozan Üniversitesinde Ulum-i İctimaiye Fakültesi var. Fakat hocalar, pek derme çatma İtalyan bozuntusu şeyler. Bundan başka şehir maksî, berbat ve küçük. Hayat Cenevre'ye nispeten yüzde yirmi pahalı. Sonra Lozan bugünün bir şehri olmaktan ziyade kurun-i vüstanındır. Adât, teamüller, hep feodalitenin kuvvetli tesirini muhafaza ediyor. Demiyorum ki Lozan aristokrat bir şehirdir yahut hürriyeti dardır. Hayır. Bilakis. İsviçre'nin her yerinde nezih ve feyyaz bir demokrasi mevcuttur. Fakat terbiye-i içtimaiye, bugünün Avrupasınca kabul edilen şekilde başka bir hüviyetle Lozan'ı muhit bulunuyor. Demek istiyorum ki Lozan'da içtimaiyat tahsil etmek istemek, bence doğru bir hareket olamaz. Tıpkı klinik görmeyen tıp talebesi gibi kalmak zaruretine tesadüf olunur.

Cenevre'ye gelince; bu hakiki bir Avrupa şehridir. Her şeyi bol. Her yerde bir vesile-i malumat görürsünüz. Cenevre İsviçre'nin ve bütün dünyanın en zengin şehridir. Müddeamı ispat için adetlere müracaat edeceğim. Maksadım mucib-i itmi'nanınız olmaktır. Belçika'dan sonra dünyanın en zengin memleketi olan İsviçre'nin (Cenevre)si, İsviçre'nin mütebaki memleketlerinden ziyade, hem birkaç kat ziyade zengindir. Bu şehrin 150 bin raddesinde olan ahaliyi yedinde bugün 155,300 tane tasarrufat defteri bulunuyor ki beher ferde bir defterden ziyade tesadüf ediyor. Tasarrufat sandıklarında bu defterlere ait meblağ 85 milyon frank olduğuna göre, beher Cenevreli'ye vüsta olarak ne düşer hesap ediniz. Bu nispet -ihtimal ki Danimarka müstesnadır- dünyanın hiçbir memleketinde bu raddeyi bulmamıştır. Hâlbuki bilumum İsviçre arazisi fakirdir, tabi bu meyanda Cenevre de var. Şu halde hangi kuvvet İsviçre'yi bilhassa Cenevre'yi bugünkü derece-i refaha getirmiştir. Şüphesiz fenni ve mümbit esaslara vaz' edilen terbiye-i içtimaiyyesi. Görüyorsunuz ki Cenevre'yi boşuna bir muhabbetle sevmiyorum. Binaenaleyh Türk gençlerine İsviçre'nin Cenevre'sini tavsiye edeceğim. Bu memleketi idare eden, daha doğrusu hemen yoktan var eden kuvvetleri tetkik etmek... İşte ulum-i içtimaiye tahsilinden beklediğimiz fayda. Değil mi? Ancak buranın bize göre bir kusuru vardır. Cenevre bîtaraf bir hükümete aittir. Siyasi memleketlerdeki hareket, enerji burada da yoktur. Burada bir intihap olur, o kadar sükûnet içinde geçer ki insan hayret eder. Şüphesiz herkes vazifesini biliyor. Hâlbuki bize daha karışık cemiyetleri, daha muhteris, daha cevval cemiyetleri mütalaa etmek de lazımdır. Hatta -memleketimizin ahvaline göre- bilhassa bu ikincilerle meşgul olmalıyız.

Şimdi diyeceğim ki ulum-i içtimaiyyeyi Cenevre'de tahsil etmekle iktifa edersek meselenin bizim memleketimize tatbiki iktiza eden safhaları hakkında ameli malumat sahibi olamayacağız.

Fikrimce biz Cenevre'de tahsilimizi ikmal ettikten sonra Paris'e gitmeli, orada bir sene Sorbon'daki Hautes Études Sociales konferanslarını takip etmeliyiz. Yoksa noksan kalırız. Sonra Fransa intihabatında da bulunmak lazım. Zannediyorum ki üç sene sonra meclis tecdit edilecek. Bu şayan-ı hayret intihabatı takibe imkan buluruz. Paris Darülfünununda Ulum-i İctimaiye Fakültesi yok. Yalnız şu yukarıda ismini yazdığım kısım var. Orada ise, ulum-i içtimaiyyeyi (Pure Science) olarak değil konferans şeklinde gösteriyorlar. Binaen aleyh burada sırf ilim olarak ulum-i içtimaiye tahsil ettikten sonra bu konferanslar takip edilirse içtimaiyatta ihtisas kabil olabilir.

Pahalı hayat gelince: Cenevre'de kitap ve mektep parası dahil olmak üzere iki yüz elli frank lazımdır. 150 frankla, hatta daha az para ile geçinen talebe de yok değil. Fakat iyi tahsil yapacaklar için ilk önce refah lazımdır. Az para ile az tahsil olur. Hatta diyebilirim ki 250 franktan az para alanlar, yalnız dershanelerde hocaları dinlemekten başka bir şey yapamazlar.

Hâlbuki Avrupa'da tahsil, bilhassa ulum-i içtimaiye tahsili bu değildir. Memleketin her tarafında seyahatler icra edilmeli, hatta Almanya'ya, Fransa, Belçika, İngiltere'ye tatillerde seyahatler yapılmalıdır. Asıl lazım olanlar, hatta tahsilden ziyade lazım olanlar bunlardır. Sırf okumak lazımsa insan kitapları tedarik eder, memlekette de burada okuyacağını okuyabilir. Kardeşlerim, size teessüf edilecek bir şey söyleyeyim. Avrupa'da tahsilde bulunan Osmanlı talebesinin hemen hepsi memleketimizin kendilerinden azami istifade temin edebileceği bir yol takip edemiyorlar. Bu, birçok sebeplerden neşet ediyor. En ziyade göze çarpan sebep ise, nazariyattan başka cihete o kadar ehemmiyet vermemeleri olacak, zannedirim.

İsmail Hakkı Bey kardeşimiz şu birinci mektup ile beraber bize Cenevre Darülfünununun bir programını da göndermişti. Bu program bizim tasavvur ettiğimiz şekilde değildi. İçtimaiyata müteallik derslerin, bu programda pek az yer tutmuş olduğunu görüyorduk. Bunun üzerine ikinci bir mektup yazdık ve Cenevre'de "Pure Sociologie"ye pek az ehemmiyet verildiği zannına düştüğümüzü beyan ile izahat vermesini rica eyledik ve şu ikinci mektubu aldık:

Kardeşlerim;

Benden birçok sualler soruyorsunuz. İhtimal ki sualleriniz birçok değil. Fakat herhalde pek mühim. Ben ilk önce itiraf edeyim ki bu suallere cevap vermek, henüz benim iktisap edemediğim bir salahiyyete tevakkuf eder. Mamefih - şüphesiz bir kanaate müesses olan- suallerinize dilimin döndüğü, aklımın erdiği kadar cevap vermeğe uğraşacağım. Kendisine kudretinin tahammülünden fazla iş gördürülmek istenen biri, bu işlerin altından kalkamaz. Yahut hata ederse hiç olmazsa teklif edilen iş suret-i kabulündeki saffeti nazar-ı itibara alınarak affa layık görülür. Değil mi? Siz benim hatalarıma karşı biraz müsamahacı olunuz. Eğer tali' ihtiyacınızı teskin edebilecek bir teveccühü deriğ etmezse iki katlı memnun olacağım.

Kardeşlerim; gönderdiğim programı kâfi derecede vazih bulmamışınız. Hakkınız var. O programın bizim memleketlerinkine pek benzemeyen tertibi alışmayanlara pek karışık gelir. Size şimdi yalnız (ulum-i içtimaiye) fakültesi programını gönderiyorum. Bunda vuzuh-i tam bulacaksınız. Fakat acaba size "Cenevre'de içtimaiyata kâfi derecede ehemmiyet verilmiyor gibi görüyoruz" dedikten endişeyi bununla izale edebilecek misiniz? "Hayır!" Dediginizi işitir gibi oluyorum. İşte mühim olan suallerinizden biri bu "hayır"da. Sonra edebiyat ve içtimaiyat fakültelerinde mevcut tedrisatın (içtimaiyat) hesabına kaydı iktiza edenlerini -ekseriyet itibarıyla- tarih ve iktisattan ibaret görüyorsunuz. Ve diyorsunuz ki "bunlara siyaseti ilave etseniz içtimaiyyatın yani (Pur) içtimaiyatın ne kadar ufak bir mevkiye kaldığını anlarsınız." Hâlbuki ben tarihi, iktisadiyatı ve hatta siyasiyatı içtimaiyatın şubeleri zannettiğim için sizin "içtimaiyat" demekle neyi murat ettiğinizi anlayamıyorum.

Şimdi ben aklımın erdiği gibi içtimaiyatı tayine uğraşayım. Fakat bunları, içtimaiyat-ı mutlaka budur, iddiasıyla irad etmiyorum. Ve siz de böyle kabul etmeyiniz. Maksadım sırf suallerinizi cevapsız bırakmamaktan, işinize yaramaklığım mümkünse bütün mümkünata müracaat ederek bir ümidi tahkike uğraşmaktan ibarettir. Bana "içtimaiyat, daha doğrusu ulum-i içtimaiye nedir" derlerse şöyle düşünürüm: tarih felsefenin, insanlarda ilk endişe-i felsefi olmak üzere kaydettiği (Polythesime)den, menşei gibi garabeti itibarıyla da Amerikalı olan (Pragmatisme) nazariyat-ı felsefe-i ahiresine kadar, felsefenin bütün tevehhümâtı, tahminatı, müşahedatı, kainatta canlı cansız ne varsa hepsinin üzerinde hakim bir kuvvetin, bir kanununun vücudunu itiraf etmiştir.

Bu kanun, hadisat-ı cevviyede, hüviyet-i ecdamda, hayat-ı nebati ve hayavanide, zerreden alemlere kadar her şeyde, ayrı ayrı şekillerde kendi katiyet tesirini göstermiş ve her şeyin zeval-i karin ve yalnız kendinin mevcut ve hakikat-ı yegane olduğunu ihsas etmiştir. Bir kanun! Ne görüyorsak hep o. Bir makinenin aksam-ı muhtelifesini mütevazin ve müteavin bir ahenk ile idare eden kanun (kuvvet) ne ise, hadisat-ı kainatı idare eden de -bütün tezahürat-ı mütezaddeye rağmen- bu kanundur. Descartes'le başlayan (Philosophie Moderne) bu kanunun keşf-i hüviyetini temin edeceği farz olunan bir sistemi, bu gayeye vusulü vaat eder görünen bir yolu takip ediyor. Fakat bugün Metafizik tahminat yerine, fennin delalet-i riyaziyesi geçmiştir. Fen! Felasife-i mütekaddimenin mevhumat üzerine müesses nazariyelerinde bile zeka-yı beşerinin meçhulat içindeki seyrini hüsn-i idare eyleyecek bir delilin vücudu aranılmakta olduğunu hissederiz. Bu, 'fen'dir. Bugünün telakkisine göre fen, müşahade ve tecrübe ile kabil-i zabt ve temas bir hüviyet iktisap eden kanunların heyet-i umumiyesini kucaklar. Ve bu kanunlar, büyük ve yegâne kanunun izleridir. Bütün hadisat-ı kâinatı ayrı yarı tetkik etmek, bu hadiselerin (Phénoméne) tecelli ettikleri muhitlerde, tabi oldukları ahval ve hususatın aslı mahiyetlerine nüfuz ederek, menşe' ve tabiatlarını, evveli ve tâli sebeplerini, cezp olundukları akıbet veya hâsıl edecekleri neticeleri takdir eylemek, tek bir ömrün, ne kadar büyük olursa olsun tek bir kafanın kârı değil. İşte bu noktadan tezayyuf-i uluma (Classification des sciences) geçiyoruz. Kâinatı terkib eden mevcudat ve bunların beynlerindeki münasebat bir (sınıf-ı ilmin) mevzularıdır:

Arz, ecram-ı semaviye, hayvanat, nebatat... ilaahere bunları mevzu ittihaz eden (Naturelles ve Scienees Phisiques)dir. Bunlardan başka bir de "insan" var ki ferdi ve içtimai hareketının esbap ve netayici, herhalde (büyük kanun)un izleri olan birtakım kanunların taht-ı tesirindedir. İşte insanları mevzu ittihaz eden de *sciencessociales*dir. Darülfünun, bütün şu'bat-ı fünunu ihtiva eden bir bina, fakülteler bunun odaları. Bu taksimat da gösteriyor ki kâinat ve hadisatını, vücudu hissedilen yegâne kanun ile keşf ve ifadeye sâi bir hareket-i ilmiye devresindedir. Tazayyuf-i ulum tıbbi felsefeden, tarihi edebiyattan, kimyayı hikmetten ayırdı. Ve tabidir ki insanlara ait hareket ve hadisat da taksim ve teş'ib edilmek iktiza eder. Fakat bütün bunlar, gayeye vusul imkanı teshil, vezaifi taksim ve idare için tesis edilen bir "itibar"dır. İnsanları idare eden kanunları tanımak için onun geçirdiği "mazi"yi bilmelidir: tarih. Çünkü, bugünkü ve yarınki şerait-i hayatiyesinin üssü iktisadiyatı vücuda getirir. Düünden mevrus ve fakat takip edilen gayeye vusulu ta'sir eden manevi

kanaatlerini ıslah vazifesi, 'ilm-i ahlak'ındır, pedagoji, pedolojinindir. Ruhu psikolojik bir rüyetle teşhis olunur... ve ilâahere. İçtimaiyyat bütün bunların heyet-i mecmuası. Siyasyatı bu programdan atamadığımız gibi, edebiyata da insanlığın -en nezih şekliyle- ruhunun dili olması itibarıyla- pek yabancı kalamayız. Programda göreceğiniz vecihle Cenevre Ulum-i İçtimaiye Fakültesi iki şubeye munkasemdir: ekonomik; psikolojik yahut pedagojik. Bunlardan birini ihtiyar etmek elinizdedir. İşte ben içtimaiyattan bunu anlıyorum. Mesela 'gramer' gibi 'içtimaiyat' isminde bir dersin herhangi bir darülfünunda tedris edilmekte olduğunu bilmiyorum. Ve itikadımca (Pur) içtimaiyat bunlardır. Auguste Comte, cemiyet-i beşeriyeyi mevzu bahis eden ilimlerin yekdiğerinden tefrikini katıyen gayr-i aslı addetmiş ve bu hususta ancak bir ilmin vücudunu kabul ederek buna "Sosyoloji" demiş. Bu klasik isim, galiba bizim memlekette yanlış bir telakkiye uğradı. İşte kardeşlerim, herhalde ne demek istediğimi ben anlatamadımsa bile siz pekiyi anlamış olacaksınız. Muallimlere gelince, bu hususta ne söyleyebilirim? Avrupa mektepleri hiç bizimkilere benzemiyor. Burada muktedir olmayan muallim bulunmaz, zannederim. Hepsinin okuttukları şu'be-i ilme ait müteaddit ve meşhur eserleri vardır. Zaten böyle olmasa hoca olamazlar. Ve zannederim bunlar yalnız Cenevre'nin değil, bütün dünyanın alim dediği adamlardır. İsimlerini işhad etmek suretiyle meseleler halledilmek isteniyor. Ne hacet, en büyük eserleri meydanda: İSVİÇRE. Dünyanın en hür ve mesut memleketi. İçtimaiyat tahsil etmek isteyen bir genç Cenevre'de üç sene kalmalı.

Birinci mektubumda bu hususa dair tafsilat vermiştim. İsviçre darülfünunu, her manasıyla zeki ve çalışkan, her manasıyla vatanını seven gençleri Osmanlı vatanının istikbaline layık uzuvlar haline getirebilir.

Fakat evvelce dediğim gibi biz İsviçre gibi her şeyi hazır, saf, sakın bir memlekette boğuşmayacağız. Birçok şeyleri düşünerek bir sene kadar da Paris'te bulunmak, Fransızlığı, oradaki ihtirasat ve mesaiyi görmek lazım geleceğini yazmıştım. Burada üç, üç buçuk sene kalmak kâfi. Fakat edilen fedakârlık itmam edilmeli, Paris'te de bir sene kalmalı. Avrupa'ya tahsile gelmek arzu eden vatandaşlarımız varsa herhangi hususa dair bir şey öğrenmek isterlerse yazsınlar, buradaki arkadaşlarımıza müracaat eder, öğrenir ve bildiririm.